

Jens-Hugo Nyberg

En okunnig och ytlig professor om spanska inbördeskriget

Ur *Arbetarmakt* 2022-10-26

Professorstiteln ses ofta som en garanti för sakkunskap. Om professorn uttalar sig om sådant som ingår i hans expertområde, då kan man förvänta sig att det är någorlunda initierat och faktamässigt OK. Men det är tyvärr inte ovanligt att en expert får uttala sig om sådant som ligger *utanför* expertens kompetensområde. Följande artikel ger ett exempel på detta. Det handlar om en professor i *spanska* (dvs inte historiker), som behandlas som sakkunnig när det gäller upprinnelsen till det *spanska inbördeskriget*. I själva verket visar det sig att språkprofessorns kunskaper om spanska inbördeskriget är mycket bristfälliga. / Martin F

Det finns en podd som heter *Historia Nu*¹ med Urban Lindstedt. Den består av programledaren – alltså Urban Lindstedt – och en gäst, en sakkunnig inom något område: oftast någon som har skrivit en bok som även Urban har läst. Podden behandlar vitt skilda områden inom historia och är oftast väl värd att lyssna på. Det finns dock ett avsnitt som handlar om upptakten till spanska inbördeskriget.² Det avsnittet är riktigt uselt, och jag skulle inte rekommendera någon att lyssna på det annat än i avskräckande syfte – i vilket fall inte för att förstå någonting som hände i Spanien på 1930-talet.

Gästen i det avsnittet är Inger Enkvist. Hon har inte skrivit någon bok i ämnet, men hon är professor emerita i spanska, så i brist på någorlunda nya svenska böcker i ämnet antogs det väl att det skulle duga. (Avsnittet kom 2020, när detta skrivs har Henrik Berggren just släppt sin bok *Spanska inbördeskriget: 1936-39*, och det skulle utan tvekan ha varit en mer lämplig gäst till podden).

Förvisso kom Nathan Schachar 2016 ut med *Sin egen värsta fiende: essäer om spanska inbördeskriget*, men det blev i vilket fall Inger Enkvist som fick gästa podden av någon anledning som jag inte känner till (men professor emerita är ju en tjuvig titel åtminstone).

¹ Se <https://historia.nu/historia-nu/>

² [Spanska inbördeskrigets våldsamma förspel](#)

Enkvist är, förutom att vara professor emerita, även ledarskribent åt *SvD*, och att hon politiskt står tämligen långt ifrån inte bara Arbetarmakt, utan allt som på minsta sätt luktar vänster kan man se väldigt tydligt i [denna](#) oerhört ytliga ledarkronika.

Att någon har en helt annan politisk uppfattning är nu inte i sig ett hinder för att ha något relevant att säga om något historiskt ämne. Åtskilliga av poddens gäster står säkerligen till höger, men vanligtvis kan de vara intressanta att lyssna på ändå, vilket förstås inte utesluter att jag kan anse att de kan ha helt fel i vissa saker.

Jag har heller inget emot att en historiker problematiserar den spanska republiken och vänstern från höger – att göra det från vänster har den trotskistiska rörelsen alltid varit förtjust i – och jag har exempelvis läst flera böcker av Stanley Payne, en historiker som nämns i avsnittet (f.ö. den enda historiker som Enkvist nämner vid namn). Även om det finns mycket jag inte håller med Payne om är han alltid kunnig, saklig och noga med fakta. Det är just där han skiljer sig från Inger Enkvist.

Utgångspunkten: precis allt var vänsterns fel

Överlag tycks det bara, om man lyssnar på Enkvist, vara den spanska vänstern – och, får man förmoda, de fattiga bönder och arbetare som följde den – som gjorde något fel, högern och överklassen däremot inte. Anarkismen verkar exempelvis bara vara en konstig rörelse som gillar terror av någon oklar anledning. Alla lantarbetare som fick stå med mössan i handen i hopp om att få slita hårt tillräckligt många dagar på ett år för att inte direkt svälta, helt utlämnade till godsägarnas godtycke, och ofta utsatta för deras inhyrda våldsverkare samt civilgardets brutalitet om de skulle ha invändningar – varför komplicera sin analys med sådant om man bara vill förklara att anarkisterna var dumma och tyckte om att döda urskillningslöst för att sprida skräck (faktiskt dödade de för dödandet skull, får vi veta)? Att de spanska godsherrarna, kapitalisterna och adeln var beredda att gå långt för att försvara sina privilegier och rikedomar – varför överhuvudtaget blanda in den materiella verkligheten och människors levnadsförhållanden när man bara förklara att allt var vänsterns fel?

Ok det kanske ska sägas att hon nämner lite om dessa faktorer, men bara som hastigast och bara efter att ha fått en direkt fråga om det. Hennes inställning tycks vara: Spanien genomgick en ekonomisk utveckling tidigare under 1900-talet, folk fick det bättre, och det blev färre lantarbetare, då allt fler flyttade in till städerna där de fick en högre lön – så varför bråka? En naturlig analys om man är höger, förvisso. Om man däremot försöker analysera ett djupt orättvist klassamhälle kan man anse att faktum som att antalet lantarbetare som låg nära svältgränsen förvisso hade minskat, men att de kunde fortfarande räknas i miljoner, och att även om de fick högre lön om de flyttade till exempelvis Barcelona så fick de även där slita hårt och hade det fortfarande ganska eländigt är ganska viktiga. Men det där är inget som intresserar Enkvist: de borde helt enkelt ha glatt sig åt tillväxten och följt lagarna!

Jag är ingen anhängare av taktiken med attentat som vissa anarkister sysslade med, men en seriös historiker kanske också borde nämna att den anarkistiska och syndikalistiska rörelsen var betydligt bredare än så, och hade flera inriktningar. En stor del av rörelsen var emot taktiken med attentat, och ofta var det de som dominerade. Hundratusentals hade varit engagerade i att bygga upp fackföreningar, organisera hjälp åt dem som hade det ännu svårare, lära andra att läsa eller diskutera hur samhället skulle kunna styras inte utifrån ett fåtal privilegierades intressen utan utifrån de miljontals arbetandes och fattigas, med drastiskt ökad frihet för alla förutom för dem som tjänade på klassamhället. Enkvist säger att det är svårt att förstå hur anarkisterna tänkte med sina idéer om att avskaffa staten och vara självstyrande, och att det är fallet är uppenbart avsnittet igenom – hon är helt oförmögen att analysera några som vill ha något annat än något slags parlamentariskt system på kapitalistisk grund. Jättejättemärkligt tycker Enkvist.

Och det blir helt bisarrt när hon kommer in på åren innan Primo de Riveras militärkupp 1923 – för det var alltså en militärkupp, något vi dock inte får veta från Enkvist, men mera om det strax. Tyvärr urartade tongivande delar av CNT:s (den anarkosyndikalistiska fackföreningen) verksamhet i Barcelona i skjutningar och en spiral av vedergällningar som utmynnade i en försvagad rörelse. Det är dock direkt oseriöst att bara nämna den ena sidan av detta, och inte att industrimännen också betalade mördare som gav sig på arbetarrörelsen, och det brutala halvmilitära styret i staden – där polisen påfallande ofta sköt fångar i ryggen under ”flyktförsök”. Det var just under perioder med ökad repression och våld mot arbetarrörelsen som de mer våldsamma delarna av CNT kunde bli tongivande, ofta hade andra delar av rörelsen dominerat. Exempelvis mördades våren 1923 dess mest framträdande ledare, Salvador Seguí, som motsatte sig dessa metoder, av en av de katalanska kapitalisternas inhyrda mördare, som kunde verka under beskydd av Kataloniens civilguvernör, den synnerligen våldsbenägna Martínez Anido. Men varför skulle vår professor bry sig om sådant? För henne ville anarkisterna helt enkelt sprida skräck genom urskillningslöst mördande. Det går verkligen inte att ta hennes ”analys” seriöst.

Enkvist bortförklarar Primo de Riveras militärkupp

Men åter Primo de Riveras kupp. För Enkvist handlade det dock inte om en kupp. Det var ett uttalande, vet hon att berätta, och det byggde inte på våld ”överhuvudtaget”. ”Pronunciamento” kan förvisso översättas till uttalande, om man nu bara vill översätta med ett enda svenskt ord, men detta missar helt betydelsen det har i sammanhanget: de spanska militärkupperna på 1800-talet kallades *pronunciamentos*.³ För att vara militärkupper – åtminstone om man jämför med andra halvan av 1900-talet – var de förvisso ganska städade och oblodiga, men de var fortfarande militärkupper. General Primo de Riveras kupp var också en militärkupp, inte bara ett ”uttalande”, även om ordet som sagt kan översättas så. Det hela byggde inte på våld, förklarar vår professor. Det var ju lite originellt. Eller det finns säkerligen andra som har påstått detta också, men jag kan inte minnas att någon av de historiker jag har läst som skrivit om saken har ansett annat än att när en general stödd på militära styrkor kräver makten så bygger det på våld. För att vara en militärdiktatur så var den inte så blodig, och det fanns också ett utbrett stöd för kuppen inledningsvis, företrädesvis inom högre kretsar. Men det var fortfarande en kupp, byggd på militärens våldsmakt, och att påstå att alla godtog den, som Enkvist gör, är helt enkelt absurt. Man börjar helt enkelt misstänka att hon inte bryr sig så mycket om åsikterna hos proletärer, lantarbetare och fattiga bönder, speciellt om de är organiserade socialister eller – ännu värre – anarkister, så ur hennes perspektiv kanske det framstår som alla. I vilket fall överensstämmer inte detta med verkligheten.

Förutom att försöka bortförklara hans militärkupp verkar dock Enkvist även i övrigt ganska förtjust i Primo de Riveras diktatur. Han gjorde många väldigt bra och progressiva saker berättar hon, men medger att han hade ett fel – ett ganska stort fel klargör hon: han förbjöd all politisk verksamhet. Man kan dock notera att hon föredrar att inte ta ord som diktatur i sin mun för att beskriva hans regim, något som historiker annars tenderar att göra. Den hade ju ganska typiska drag som att upplösa och förbjuda organisationer, partier och tidningar och fängsla meningsmotståndare, och givetvis ställdes alla val in. Men varför gå närmare in på detta, han var ju inte vänster!

Men förutom det att han förbjöd den politiska verksamheten är Engkvist närmast lyrisk över det Primo de Rivera uppnådde. Fram till 1930 hade Spanien en stark ekonomisk utveckling, berättar hon, och borde egentligen ha varit en framgångssaga. Hennes mening verkar tydlig: det gick så bra under diktatorn som hon inte vill kalla diktator, men republiken sabbade allt. Här skulle man kunna invända att Primo de Rivera tvingades lämna landet i januari 1930,

³ Om detta, se t ex svenska Wikipedia; <https://sv.wikipedia.org/wiki/Pronunciamento>

efter att de flesta som tidigare hade stött honom (som trots Enkvist påståenden inte var alla) hade vänt honom ryggen och en allvarlig politisk kris hade brutit ut, något som gör det tämligen tveksamt hur den utvecklingen skulle ha kunnat fortsätta. Ingen på plats har dock någon så avancerad analys att erbjuda, varav en, programledaren, har en ursäkt då han aldrig har utgett sig för att vara någon auktoritet på ämnet. Han kommer dock med en annan mycket rimlig invändning: depressionen som bröt ut på hösten 1929, och som av en händelse sammanfaller ganska väl med när Spaniens ekonomiska tillväxt bryts. Enkvist tog själv inte upp depressionen som en faktor värd att nämna (negativa faktorer som är värda att nämna tycks som sagt enbart handla om vänstern i någon form), men när den kom på tal förnekar hon den givetvis inte. Hon säger att Spanien inte var något av de länder som drabbades hårdast av dem, vilket är korrekt, men hennes förklaring till varför är, återigen, lite originell. Den är nämligen att Spanien hade en starkare ekonomi än andra länder.

Nu hade visserligen Spanien en större guldreserv än man skulle kunna vänta sig – faktiskt den fjärde största i världen. Denna hade i första hand samlats ihop under första världskriget när Spanien var neutralt och kunde göra goda affärer. Men fjärde plats är en bra bit ifrån förstaplatsen, och jag tror att många ekonomihistoriker vore intresserade av att höra mer om Enkvists tes att Spanien hade en starkare ekonomi än USA (hon kanske skulle invända att det inte var så hon menade, men i så fall svamlade hon bara). Det stämmer vidare att Spanien inte drabbades lika hårt av depressionen som de hårdast drabbade länderna, men den förklaring seriösa historiker har gett till detta är att Spanien var än mer primitiv ekonomi, och därför mindre beroende av export och import än exempelvis USA. Som ni ser en lite annorlunda förklaring än att landet hade en starkare ekonomi.

Bland de mycket bra sakerna Primo de Rivera gjorde förutom att hålla tillväxten igång, menar professorn, var att få slut på kriget i Marocko. Det låter ju bra att få slut på krig, men jag kan ändå tycka att det hade varit informativt att även berätta att han gjorde detta genom att slå ner motståndet mot den spanska överhögheten i norra Marocko (Frankrike hade tilldelats merparten av Marocko) – med hjälp av militärt överväld, franska trupper samt giftgas. Väldigt progressivt tycks Enkvist anse, som anhängare av kolonialkrig brukar göra.

Andra republiken föds – för att kungen är en fegis?

När Enkvist ska förklara den spanska republikens födelse i april 1931 får vi veta att kungen blev rädd och gick i landsflykt bara för att de lokala valen i städerna inte gick hans väg. Han var inte hotad på något sätt, betonar vår professor. Om hon hade läst på lite mer så kanske hon skulle se att det var lite mer komplicerat än så. I takt med att Primo de Riveras diktatur blev alltmer impopulär i allt bredare lager blev också kung Alfonso XIII – som hade godkänt kuppen – det. Diktatorn hade sett det som bäst att lämna landet i januari 1930, och han ersattes av general Berenguer vars korta styre lite vitsigt brukar kallas *dictablanda* (istället för *dictadura*, diktatur – *blanda* betyder mjuk och *dura* betyder hård – mjuk diktatur, således, men mer vitsigt). Vissa demokratiska rättigheter återinfördes, och organisationer som varit förbjudna och undertryckta under diktaturen, som CNT, blev åter tillåtna, även en hel del repression fanns kvar. Spanien såg en våg av strejker och annan kamp, och även ett försök till revolt inklusive generalstrejk av republikanska och vänsterpartier tillsammans med republikanska officerare i december 1930. Koordineringen gick dock inte i lås, och det blev mest ett misslyckat kuppöversök, men även ett misslyckat kuppöversök är ju något annat än ett förlorat kommunalval. Detta fick inte heller slut på oroligheterna. Inte minst på grund av detta utlystes ett kommunalval i Spanien till april 1931. Det gick dock inte som planerat – i städerna segrade republikanerna och vänstern. Valresultaten fick ut stora mängder av folk som krävde republik på gatorna i de större städerna, och militärledare sa att de inte garanterar kungens säkerhet. Kung Alfonso XIII tyckte i det läget att det var bäst att lämna landet ett tag (dock

utan att abdikera – ännu en punkt där Enkvist har direkt fel – och hans plan var alltid att kunna återvända till sin tron). Med Enkvist karaktäristiska analysmetod kan detta sammanfattas med: de kungatrogna förlorade ett kommunalval, varpå kungen av någon helt obegriplig anledning – han var inte alls hotad, förstår ni – blev rädd och flydde landet, och sen var hela eländet igång.

En av de viktigaste faktorerna under republiken, berättar Enkvist vidare, var våldet, närmare bestämt vänsterns våld mot katolska kyrkan, som enligt henne dominerade hela perioden 1931-36. Inte bara brändes det en stor mängd kyrkor, utan det förekom också, enligt henne, ett omfattande mördande av präster. Det stämmer utan tvekan att en del kyrkor brändes redan före inbördeskriget, exempelvis i en våg i maj 1931, och under inbördeskrigets första månader sköts mycket riktigt ett stort antal präster – över 6000, de flesta under inbördeskrigets första månader. Dock verkar de flesta historiker ha missat detta omfattande mördande av präster som enligt Enkvist bröt ut redan 1931. Stanley Payne – den enda historiker Enkvist nämner vid namn – är väldigt kritisk mot vänstern och ger våldet en stor skuld i att inbördeskriget bröt ut. Något omfattande dödande av präster före inbördeskrigets utbrott tycks han däremot inte ha stött på. Jag letade upp en artikel om våldet mot kyrkan i en starkt vänster- och republikfientlig kristen högerpublikation – en av dess underrubriker var att den röda terrorn började redan 1931 – men inte heller den påstår det Enkvist säger. Den nämnde att några präster avrättades under upproret i Asturien 1934, men inte andra prästmord före inbördeskrigets utbrott, än mindre ett omfattande. Sin vana trogen är Enkvist inte heller så specifik, utan nöjer sig med att det skulle ha varit många präster som dog på detta sätt. Programledaren ber inte heller om något slags specificering. Vi får nog sluta oss till att hon helt enkelt blandar ihop vad som hände före och efter inbördeskrigets utbrott 1936. Det är ganska typiskt för hennes ”metod”: hon har läst lite, hon minns en del men blandar ihop saker, och i hennes huvud tycks allt bli större – eller rättare sagt allt dåligt vänstern gjorde blir större. Säkerligen en vanlig ”metod” runt landets middagsbord men lite mindre lyckat om man ska föreställa en auktoritet på historia.

Jag kan tillägga att jag inte stödjer dessa angrepp mot kyrkan. Kyrkan i Spanien var utan tvekan en mäktig och reaktionär institution som länge hade stött makten, och dessutom var osedvanligt rabiat och dogmatisk, även för att vara en katolsk kyrka. Det är ingen slump att den överlägset mest kända och våldsamma inkquisitionen kom från Spanien. Enkvist verkar dock helt missa detta – för henne är det en fullständig gåta varför den spanska kyrkan angreps. Kanske för att den hade en annan uppfattning än vänstern (ni kommer väl ihåg att allt dåligt var vänsterns fel, oftast helt provocerat?), och kanske på grund av kommunistisk propaganda om att religionen är ett opium för folket. Men det fanns gott om verkliga anledningar till ett utbredd hat mot kyrkan, och detta sträckte sig långt utöver den radikala vänstern. Dock var kyrkan och religionens reaktionära följder ingenting som bara kunde besegras med ett stormangrepp. Den främsta effekten av dessa angrepp var att de gjorde det lättare att bygga upp ett masstöd för reaktionen, vilket lättast kan se i det katolska högerpartiet CEDA:s uppgång, och skulle få viktiga konsekvenser under inbördeskriget. Men det skedde knappast helt utan anledning.

En annan form av våld från vänstern som Enkvist förfasade sig över var jordockupationer – alltså att fattiga bönder eller lantarbetare ockuperade jord från godsägare. Det är förvisso en typ av våld, ur godsägarnas perspektiv, men en helt försvarbar form där de fattiga hävdar sin rätt mot de rika som helt orättmätigt har tillskansat sig jorden och därmed får stor makt över andra människor. Men för vår professor, som är en varm anhängare av de rikas äganderätt, blir saken naturligt nog fasansfull. Hon nämner också arbetarnas övertagande av fabrikerna, något jag också stödjer, men de allra flesta av dessa ägde rum efter att inbördeskriget hade

brutit ut, så förmodligen är det ännu ett tillfälle av att Enkvist är lite förvirrad gällande vad som verkligen hände.

Felaktigheter om Alcalá Zamora

En provisorisk regering av de partier som hade sammansvurit sig mot monarkin bildades efter monarkins fall, med två synnerligen moderata republikaner – tidigare monarkister och fortfarande utövande katoliker – Alcalá Zamora som premiärminister och Miguel Maura som inrikesminister. Ett val – som Inger Enkvist inte tycks ha hört talas om, i vilket fall nämner hon det inte, och det låter faktiskt som att hon tror att det före valet 1933 bara hade varit ett kommunalval – till ett konstituerande parlament hölls i juni samma år.

Både Alcalá Zamora och Maura skulle avgå senare den hösten, främst på grund av missnöje med att den nya konstitutionen i deras tycke var för anti-katolsk – närmare bestämt förklarade den åtskillnad mellan kyrkan och staten och tillät upplösningen av religiösa ordnar som hotade staten. Maura skulle sedan inte spela någon framträdande roll, medan Alcalá Zamora blev republikens första president, och skulle sitta tills han avsattes våren 1936. Enligt Enkvist, var han vänster, rent av med en stark inriktning till vänster. Intressant, det hade jag nog inte hört någon historiker påstå förut. Han ledde partiet Liberala Republikanska Högern, som snart bytte namn till Progressiva Republikanska Partiet, och var som sagt troende katolik. Till skillnad från Manuel Azaña – premiärminister från senhösten 1931 och president från våren 1936 – tillhörde han inte den republikanska vänstern. En faktor här skulle kanske kunna vara Enkvist politiska perspektiv: som hon ser det kanske han hade en stark inriktning till vänster, det vill säga han stod inte så långt till höger som hon tycker att man ska göra. Men troligare är nog att hon inte har förstått hur det låg till, och utgick från att han stod för samma ståndpunkt som Azaña, vilket han inte gjorde. Hon verkar ju faktiskt tro att de tillhörde samma parti, vilket helt enkelt är felaktigt, och ganska grundläggande för någon som har läst på om republikens politik.

Riktigt tokigt blir det dock när Enkvist ska förklara Alcalá Zamoras vidare missöden. I enlighet med sina befogenheter som president upplöste han parlamentet hösten 1933 (presidenten kunde enligt konstitutionen upplösa parlamentet två gånger, och han kunde ställas till svars för det efter den andra gången). Detta kan och har kritiserats, men när inte Enkvist gör det kan jag väl nämna att det började bli svårt att få fram en parlamentarisk majoritet efter att det Radikala Republikanska Partiet under Lerroux lämnade den styrande koalitioner med socialisterna och vänsterrepublikaner – det spanska parlamentet var väldigt splittrat med en stor mängd småpartier. Men det var inte det som var det tokiga, utan det som kommer sedan. Vår professor hävdar att presidenten vägrade att ge makten till det största partiet, högerpartiet CEDA, och gav istället makten till sitt eget lilla parti. Detta är åter en sak som helt enkelt är felaktig, och är en av anledningarna till att man kan sluta sig till att hon inte bara är arg på vänstern, utan också att hon faktiskt inte är speciellt kunnig på området. Istället fick Lerroux från Radikala Republikanska Partiet bilda regering. Detta parti var varken Alcalá Zamoras eller litet, utan det näst största i parlamentet – det hade 102 mandat mot CEDA:s 120. Det regerade sedan med parlamentariskt stöd från CEDA. Tillsammans med andra höger- och mittenhögerpartier hade regeringen stöd av en majoritet av parlamentet. Om man får tro Enkvist satte Alcalá Zamora istället sitt eget lilla parti i regeringsställning, utan någon hänsyn till parlamentet. Att detta är inkorrekt kan enkelt konstateras genom att konsultera en seriös bok i frågan, eller rent av Wikipedia om man inte har några sådana böcker tillgängliga, och det visar att professor emerita Enkvist inte vet vad hon pratar om. Lämpligt nog har Stanley Payne – historikern som Enkvist nämner – skrivit en bok som heter *Alcala Zamora and the Failure of the Spanish Republic, 1931-1936*. Den som vill kolla upp fakta i målet från någon som inte kan beskyllas för att försköna vänstern kan exempelvis konsultera den.

Utan tvekan la sig president Alcalá Zamora i de parlamentariska processerna på ett flagrant sätt, men om man ska kritisera detta kan man väl åtminstone försöka hålla sig till fakta? Om det hade varit upp till parlamentet skulle sannolikt en CEDA-ledd regering under deras ledare Gil Robles ha tillträtt. Presidenten hindrade detta från att ske, men han kunde inte bortse från parlamentet. Regeringarna hade ett parlamentariskt underlag, och när CEDA nästa år krävde ministerposter och vägrade stödja regeringen tills de fick det ledde detta till att de gick in i regeringen – något som vår professor på något sätt lyckas glömma att nämna. Det stämmer att president Alcalá Zamora försökte skapa ett mittenalternativ som han säkerligen skulle ha gett makten åt, om han hade haft chansen. Vi får väl förmoda att Enkvist blandar ihop detta saker. Även om hon utan tvekan blandar ihop betydligt mer än en mer seriös historiker skulle göra.

Upproret i oktober 1934

Inte blir det bättre när Enkvist ska ”förklara” generalstrejken/upproret i oktober 1934. Detta skedde enligt henne enbart för att vänstern förkastade republiken och försökte kopiera den ryska oktoberrevolutionen från 1917, och allt prat om ett fascistiskt hot var inget annat än en medveten lögn. Falangen – den närmaste spanska motsvarigheten till Mussolinis fascistparti – var mycket riktigt (ännu så länge) en ganska liten organisation.⁴ Detta var dock inte den enda faran från höger. Inom extremhögern fanns både de monarkister som var trogna Alfons XIII – d.v.s den numera landsflyktiga kungen – i *Renovación española* och de ultrakonservativa carlisterna, som båda gladeligen skulle krossa republiken, arbetarrörelsen och allt vad demokrati heter med våld, så fort chansen fanns. De som vänstern oroade sig mest för var dock masspartiet CEDA. Om man lyssnar på Enkvist kan man få intrycket av att det bara var ett ordinärt beskedligt högerparti, men det var knappast fallet. Visserligen håller jag med om att det inte är korrekt att beskriva CEDA som ett fascistiskt parti, som var hur stora delar av vänstern såg det, men det var knappast heller ett demokratiskt parti. Hur det ska karaktäriseras har diskuterats en del bland historiker. Stanley Payne, som Enkvist nämner och som inte kan beskyllas för att vara vänster, konstaterar att partiet stod för ett alternativt system som var korporativistiskt, inte liberaldemokratiskt. Vänstern reagerade dock starkt på den ofta aggressiva retorik som t ex CEDA:s ledare Gil Robles, och ännu mera ungdomsförbundet, förde fram, och som upprepade gånger lyfte fram Mussolinis fascistiska Italien som ett positivt exempel. I Österrike hade den katolska Dollfuss – någon som tycktes stå CEDA ganska nära politiskt – krossat vänstern med våld tidigare 1934, och 1933 hade Hitler som bekant tagit makten i Tyskland, något som hade skapat en stor rädsla för fascism. Enligt Enkvist var rädslan för det fascistiska hotet en medveten lögn, men om man faktiskt studerar saken är det lätt att konstatera att det inom vänstern och arbetarklassen fanns en stor rädsla för fascismen eller andra reaktionära hot som skulle krossa deras rättigheter och organisationer och radera de framsteg de hade gjort. För att bevisa sin ståndpunkt hänvisar Enkvist till ett tal som socialistledaren Largo Caballero höll i London 1935. Att en person vid ett tillfälle, i ett sammanhang, när han vill ge ett visst intryck – i det här fallet uppenbarligen framhålla socialisternas och vänsterns styrka – är dock knappast något starkt vägande bevis. För att uttrycka det snällt är Inger Enkvist ute och cyklar igen.

Det som utlöste händelserna i oktober 1934 var att representanter från CEDA gick in i regeringen. Observera att CEDA gick in i regeringen (om än utan Gil Robles som premiärminister). Detta nämner Enkvist inget om – hon verkar istället tro att samma regering som tillträdde 1933 satt kvar (hon påminner om att hon har berättat hur svag regeringen var), och som hon tror utgjordes av Alcalá-Zamoras. Så var alltså inte fallet: från oktober var det inte

⁴ Det fascistiska partiet *Falange Española* (Spanska falangen) grundades av kuppgeneralen Primo de Riveras äldsta son José Antonio Primo de Rivera. 1937 framvingade Franco en sammanslagning av detta parti med de s k carlisterna (rojalister) och bildade *Falange Española Tradicionalista y de las JONS* med Franco själv som ledare. Detta parti blev statsbärande i Spanien efter inbördeskriget.

längre en regering baserad på det Radikala Partiet med stöd av CEDA utan en koalitionsregering mellan Radikala partiet och CEDA. Det ska nämnas att även katoliken Alcalá-Zamora såg CEDA som ett hot mot republiken, vilket var anledningen till att det dröjde nästan ett år innan några från partiet kom i in i regeringen, och varför Gil Robles aldrig blev premiärminister. Man kan diskutera i vilken mån vänsterns oro för att CEDA skulle krossa republiken och arbetarklassens rättigheter var befogad, men att inte alls nämna att deras faktiska rädsla faktiskt ledde fram till upproret mot en regering som de uppfattade som ett hot, utan att istället hävda att det fascistiska hotet bara var en ren lögn kan vara okunnigt och det kan vara oärligt, men det kan däremot inte vara en seriös, kunnig analys. Vänstern hade klart och tydligt varnat för detta: vi kommer inte att tillåta att CEDA tar över makten, vi kommer att revoltera. Revolten i oktober 1934 var en ganska komplex blandning mellan ett försvar av republiken mot ett uppfattat hot från höger, och en vilja att gå vidare bortom det förtryckande klassamhället till ett samhälle som byggs på rättvisa för de arbetande massorna. Det fanns olika krafter inblandade, alla hade inte samma uppfattningar. Men för vår professor handlade det helt enkelt om att vänstern försökte störta demokratin, allt prat om ett hot från höger var bara lögn (och den regering hon tror att de revolterade emot är som sagt hennes egen fantasi-produkt). För den som vill ha en lite mer seriös analys i frågan kan Matthew Kerrys *Unite, Proletarian Brothers! Radicalism and Revolution in the Spanish Second Republic* (2020) rekommenderas.

Enkvist ”analyserar” folkfronten

Den här ”analysen” vägleder sedan hennes syn på vad som hände under 1936. Hon har dragit sin fasta slutsats att vänstern helt enkelt var odemokratisk och mot republiken, och inget mer finns att diskutera om den saken. Åter tycks hon emellertid inte ha fakta klart för sig. Folkfronten – i grunden en återupplivning av alliansen mellan socialistpartiet och vänsterrepublikanerna, men utökad med exempelvis kommunistpartiet och det antistalinistiska kommunistpartiet POUM, och med mer av en rörelse bakom sig – vann valet i februari 1936. Det fanns förvisso oegentligheter – som påtryckningar från den radikaliserade arbetarrörelsen – och en del historiker tror att de kan ha varit tillräckligt stora för att påverka utgången, andra anser att folkfronten vann mot högern, om än knappt. Vi ska inte försöka reda ut den frågan nu, men i det nya parlamentet hade folkfronten i vilket fall en klar majoritet. Att det blev en klar majoritet beror på att valsystemet, vilket Enkvist – faktiskt! – korrekt påpekar, gav betydande majoriteter åt små övertag. Mindre korrekt blir det dock när hon ska beskriva denna majoritet och den regering som bildades.

Programledaren: vilka partier baserades regeringen på?

Enkvist: På folkfronten.

Programledaren: som var en blandning av socialistiska partier?

Enkvist: Ja, ja.

Programledaren: inga borgerliga partier, inga mittenpartier?

Enkvist: det fanns några få mandat, något, något litet, men de har ingen praktisk betydelse.

Nästan bara av socialister och kommunister således, och en majoritet av parlamentet hade dessutom, kan Enkvist berätta, försökt störta republiken 1934 och således inte kan anses som republikaner! Det här är inte någon tolkning, betonar hon.

Om vi dock istället för att bara lita på professors ord betraktar den slutliga mandatfördelningen som framträdde 1936 ser vi dock att av folkfrontens totalt 285 mandat (av 473) så hade socialistpartiet som största parti 99, kommunistpartiet 17, POUM hade ett, Syndikalistiska Partiet hade två och några andra uttalade socialistiska partier hade ett fåtal. Republikanska vänstern (Azañas parti, dock inte Alcalá-Zamoras) hade 87, Republikanska unionen 37 och Kataloniens Republikanska Vänster (”Esquerran”) hade 21, och några mindre republi-

kanska vänstergrupper hade några enstaka var. Den republikanska vänstern hade alltså en majoritet av folkfrontens mandat (de hade medvetet gynnats när mandatfördelningen på listorna gjordes upp). Vår professor kanske tycker att de var förskräckligt mycket vänster, men de var i vilket fall inte uttalade socialister, de hade inte som mål att avskaffa kapitalismen och de var verkligen inte marxister eller kommunister. Regeringen som tillträdde bestod dessutom helt av republikaner, utan deltagande av socialist- eller kommunistpartiet. Men den Inger Enkvist som vi har lärt känna går förstås inte in på dessa detaljer – om vi ska tro henne bestod folkfronten av socialistiska partier (som försökt störta republiken med våld 1934) med några få undantag.⁵ För henne var det säkerligen också en faslig massa socialister, men en särskilt stringent analys har hon inte att erbjuda.

Militärkupp typ av en slump?

I enlighet med att nästan allt hot kom från vänster – hon medger att fascister nu, 1936, också började mörda vänsterfolk, men mest var det förstås vänstern – fanns det tydligen inte heller mycket till hot från militären. Hon säger att general Mola nog försökte – som om det fanns minst tvivel i frågan – försökte få ihop en konspiration, men han lyckades inte få ihop någon grupp. Återigen pratar vår professor nonsens. En konspiration, eller faktiskt några, uppstod ganska fort efter folkfrontens valseger. Snart visade det sig att den mest framträdande leddes av general Mola. Han fick kämpa lite med att få med tillräckligt många som behövdes. Franco exempelvis var osäker i det längsta – inte för att han tyckte att det vore fel, utan för att han var osäker på utgången – och inte minst krävdes det lite jobb att få med de civila högerkrafterna på tåget. Men en grupp fick han ihop nästan omedelbart, och den växte och det var den som ledde fram till kuppförsoket som utlöste inbördeskriget (Det går att läsa i böcker i ämnet om exempelvis Inger Enkvist skulle vara intresserad). Mola började skicka ut direktiv på våren. Det var till och med bestämt att ledaren skulle vara general Sanjurjo. Ni vet general Sanjurjo som satt i exil i Portugal efter sin misslyckade militärkupp i augusti 1932? Nej just ja, att högern försökte sig på en statskupp 1932 nämnde inte vår professor alls. Nästan så att man skulle kunna tro att det inte riktigt passar in i hennes berättelse att det nästan bara var vänstern som stod för våldet.

13 juli mördades högerledaren Calvo Sotelo. Detta var en viktig faktor. Enkvist verkar dock ha svält myten att militärkuppen var ett mer eller mindre spontant svar på detta. Mordet på Calvo Sotelo – f.ö. den antidemokratiska högerns främsta representant i parlamentet, och jag förmodar att ingen av er blir chockad över att höra att Enkvist glömmer att nämna att han var en fullständig antidemokrat – och det faktum att de som sköt honom inte blev gripna skapade stor uppståndelse. Det pressade tveksamma över på kuppmakarnas sida och gav utan tvekan militärkuppen som skulle iscensättas några dagar senare en större kraft. Men det är åter fullständigt felaktigt att, som Enkvist gör, hävda att alla kommentatorer säger att detta var det som avgjorde att inbördeskriget kom att börja. Nej, kuppen var på gång, den snoddes inte ihop på fyra dagar efter mordet, som vår professor tycks tro (kuppen började 17 juli). Det sista poddlyssnarna hade fått veta är att Mola ”nog” försökte få ihop en konspiration men misslyckades, och sedan mordet och sedan blev det en kupp. Det är inte utan att man undrar lite hur Enkvist tänker sig att konspirationen, som sträckte sig över hela Spanien – inklusive Spanska Marocko och Kanarieöarna, där Franco befanns sig – organiserades på fyra dygn. F.ö. hade det kanske kunnat vara värt att nämna att mordet på Calvo Sotelo gjordes som en ren hämndaktion för mordet på den socialistiska polislöjtnanten José Castillo, som skedde kvällen innan. Eller snarare: det kunde ha varit värt att nämna om målet inte hade varit att påpeka att allt var vänsterns fel.

⁵ Socialistiska partier kom med i regeringen först efter att Franco startat sitt uppror.

Mordet var utan tvekan beklagligt och det gav ytterligare kraft åt kuppen. Men kuppen var på gång sedan flera månader. Det är faktiskt osäkert om den i det här läget försiktiga Franco hade bestämt sig före mordet. Men i vilket fall var det Dragon Rapide-plan som skulle flyga honom från Gran Canaria till Marocko, där han skulle ta befäl över den spanska arméns bästa trupper, redan på väg innan Calvo Sotelo sköts till döds. Andra historiker tenderar att se detta på ett tydligt tecken på att kuppkonspirationen hade kommit ganska långt, så vi får nog sluta oss till att Mola trots allt fick ihop en grupp.

Det skulle gå att fortsätta. Jag har inget problem med att historiker har en annan syn på världen och politiken än jag, och det råder inget tvivel om att det är fallet med Inger Enkvist. Problemet är att hon inte är speciellt kunnig om detta, och fullständigt saknar varje nyans i sin ”analys”. I slutet av podden pratar hon om hur intressant det är att studera det här ämnet. Där är det inte utan att jag måste fråga: hur mycket har hon faktiskt studerat detta? Det verkar ärligt talat inte vara supermycket. Eller så begränsar hon sig till att bara läsa högerpamfletter i frågan, vad vet jag. En annan möjlighet är att hon trots allt har läst en del, men att hon är så uppfylld av att allt var vänsterns fel, att inget annat fastnar. Vi behöver inte spekulera mer om detta, men det vi kan konstatera är att hennes ”analys” av Spanien under den andra republiken 1931-36 är skrattretande usel. Det är faktiskt lite imponerande hur många felaktigheter och missuppfattningar hon lyckas klämma in på under femtio minuters podd.

Men nu ska jag inte vara orättvis mot henne: hon vet säkert jättemycket om spansk grammatik och litteratur, men hon kan vara hur mycket professor emeritus som helst, men hon är uppenbarligen ingen auktoritet på spansk 1900-talshistoria, och jag kan bara råda alla att ta henne med en nypa salt på det området.

Lästips

Tar här bara upp böcker som finns på svenska.

För den som vill veta mer om det spanska inbördeskriget från en mer ”opolitisk” utgångspunkt rekommenderas ”standarverket” [Spanska inbördeskriget](#) av brittiske historikern Hugh Thomas (1977). Inbördeskrigets förhistoria behandlas i bokens del 1, ”Krigets förhistoria”. Även upproret i Asturien i oktober 1934 ges där en sakligt OK framställning.

En mycket väldokumenterad bok om inbördeskriget är Burnett Bollotens [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#). Förf. sympatier ligger på folkfrontens sida, men han är skarpt kritisk mot kommunisterna.

En nyare bok om inbördeskriget är brittiske historikern Anthony Beevors *Spanska inbördeskriget* (2006), se [Anthony Beevor vill avliva myterna om inbördeskriget \(intervju\)](#)

